

K R O N I K A

*Dobrych ludzi nikt nie zapomina**

Szukając w Bibliotece Narodowej w Pradze literatury do monografii o Jiřim Ortenie, natknąłem się na prace czeskiej bohemistki, historyka i krytyka literackiego, bardzo ciekawie i dogłębnie analizującej problemy twórczości pisarzy czeskich. Prace były na tyle fascynujące, że postanowiłem – jako językoznawca – najpierw sięgnąć po nie i wyjaśnić sobie niektóre problemy natury literaturoznawczej dotyczące poezji Jiřego Ortena. Zainspirowany nimi podjąłem badania nad filozofią twórczości czeskiego poety. Po pierwszych próbach chciałem zweryfikować słuszność obranej przez siebie metody i osiągniętych wyników. Wówczas nadarzyła się okazja udziału w konferencji naukowej, organizowanej przez Uniwersytet w Ústí nad Labem, a poświęconej tematowi *Česko-polské vztahy II*. Zgłosiłem się z wielką chęcią i w 1993 roku pojechałem z referatem *Słowiańskie paralele: Krzysztof Kamil Baczyński i Jiří Orten* do ośrodka akademickiego, któremu rytm pracy naukowej nadawała Pani Profesor Dobrava Moldanová.

Swojego wystąpienia i konfrontacji wyników badań młodego polskiego bohemiasty z wiedzą uznanych bohemistów czeskich bardzo się obawiałem. I tutaj – jakoby po raz drugi – los się do mnie uśmiechnął. Przyjazny i życzliwy, a zarazem spokojny i rzeczowy głos w dyskusji po referacie i w kuluarach, konkretne wskazówki i literatura potrzebna do dalszych badań w tym zakresie – to wszystko niemal w jednej chwili podpowiedziała mi Pani Profesor Dobravá Moldanová.

Trzeba tutaj dodać, że otaczał ją wówczas – i otacza nadal – ogromny szacunek jako wybitną badaczkę o szczególnie umyśle teoretycznym, doskonałą organizatorkę wielu przedsięwzięć badawczych oraz autorkę cennych prac literaturoznawczych. Referaty Pani Profesor Dobravý Moldanovej na konferencjach naukowych gromadziły wielu słuchaczy i wywoływały ożywione dyskusje. Zawsze miała siłę i chęć, by po obradach objaśniać zainteresowanym swoje koncepcje oraz udzielać młodszym adeptom nauki rad w zakresie przygotowywanych przez nich prac naukowych. Również i ja wielokrotnie korzystałem z Jej życzliwej pomocy.

Później przyszły kolejne konferencje (*Cesta a cestování v jazyce a literatuře*, 1994, *žena – jazyk – literatura*, 1996...) i znów referat w sekcji prowadzonej przez Panią Profesor. I znów jej życzliwa opieka. Wokół Niej koncentrowało się – i koncentruje – literaturoznawcze życie naukowe Ústeckiego ośrodka bohemistycznego, którego nie zaniedbywała nawet wtedy, gdy pełniła funkcję dziekana Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu w Ústí nad Labem.

* Cytat z Safony.

Konferencje organizowane przez Katedrę Bohemistyki odbywały się cyklicznie. Sukcesywnie zwiększała się ilość uczestników, a udział w nich każdy poczytywał sobie za nobilitację jego badań bohemistycznych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że od pierwszej konferencji w 1992 roku systematycznie brali w nich udział także polscy poloniści (np. prof. Teresa Świętosławska, prof. B. Bogołębska, prof. I. Jokiel i inni). Udział zaś przednich bohemistów czeskich obowiązywał nas do podnoszenia poziomu prowadzonych przez nas badań nad językiem i literaturą czeską.

Lata mijały, a Pani Profesor zawsze była taka sama: wspaniała i cierpliwy nauczyciel i opiekun młodych bohemistów, na którego można było liczyć w każdej sytuacji. Zawsze przychodziła innym z pomocą. Włączała się w różne akcje bohemistyczne podejmowane zwłaszcza przez bohemistów w Polsce. Wspomagała ośrodki bohemistyczne w Polsce. Jeden z nich zawdzięcza Jej powstanie. Było to w 2001 roku, kiedy kilka lat wcześniej utworzona Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Wałbrzychu przedstawiła swoim studentom studia bohemistyczne. Wówczas na konferencji w Wałbrzychu Pani Profesor zaproponowała swoje wsparcie dla tej inicjatywy. Niedługo po tym została podpisana umowa o współpracy między PWSZ w Wałbrzychu a Uniwersytetem w Ústí nad Labem, a jej efektem było uruchomienie specjalizacji bohemistycznej, prowadzonej w tej szkole do dziś, a także wystąpienie do Ministerstwa Edukacji Narodowej o uruchomienie kierunku studiów filologia czeska.

Czerpiąc inspirację z zapoczątkowanych przez Profesor Dobravę Moldanová w 1992 roku konferencji, podczas których spotykają się literaturoznawcy oraz językoznawcy i dyskutują na wspólny – filologiczny przecięż – temat (od 1994 roku współorganizatorką, odpowiedzialną za część językoznawczą, jest prof. Marie Čechová), rozpocząłem organizowanie konferencji bohemistycznych w Polsce, najpierw w Wałbrzychu, a ostatnio w Raciborzu. Spotkania te dają wiele ciekawych spostrzeżeń na temat prowadzonych badań naukowych i są okazją do wspólnych spotkań polskich i czeskich bohemistów. Ponadto zachęcają ich uczestników do analiz w szerszym kontekście (nie tylko monodyscyplinarnym), z uwzględnieniem w przypadku badań utworów literatury czeskiej nie tylko systemowości językowej, ale także filozofii, tradycji czy konwencji literackiej. Otwierają także możliwość konfrontacji badań zarówno z pracami językoznawczymi, jak również literaturoznawczymi, co jest bardzo istotne zwłaszcza dla stylu artystycznego, czego sam doświadczyłem już na pierwszych konferencjach Ústeckich, od 1993 roku poczynając.

Z okazji przypadającej w tym roku okrągłej rocznicy urodzin¹ chciałbym życzyć naszej Jubilatce – w imieniu własnym, ale i wielu zaprzyjaźnionych z Nią osób, szczególnie z Opola, Łodzi, Częstochowy, Raciborza i Wałbrzycha – dużo zdrowia, siły i energii do dalszych badań naukowych, a także wielu sukcesów w życiu zawodowym i osobistym!!!

Mieczysław Balowski, Opole–Racibórz

¹ Por. artykuł rocznicowy autorstwa Aleny Debickiej *živomí jubileum Dobravý Molda-*

Seminarium *Dějiny novější české literatury* w Českich Budějovicach

W dniach 22–23 września 2005 roku odbyło się na Uniwersytecie w Českich Budějovicach seminarium poświęcone problemom nowszej literatury czeskiej. Miało ono charakter roboczy, dlatego przygotowano trzy referaty wprowadzające do problematyki, którą następnie przedyskutowano. Głównym jego celem było wypracowanie nowego spojrzenia na literaturę nowszą, na syntezę dziejów literatury czeskiej od XIX wieku do współczesności z perspektywy literatury najnowszej.

Pierwszą sekcję poświęconą podstawowym pojęciom metodologicznym procesu historycznoliterackiego rozpoczął Vladimír Papoušek, który zaproponował trzy podstawowe terminy, z których należałoby wyjść podczas opracowywania siatki dalszych pojęć, a mianowicie *epistémé*, *dyskurs* i *paradygmat*. Następnie je umieścił w swoim ujęciu historii literatury czeskiej, widzianej przez pryzmat tradycji Foucaulta i Kuhna. Najważniejszym pojęciem okazał się *paradygmat*, który należało rozumieć jako „wzór reprezentacji”, za pomocą którego język tekstów literackich przywołuje (niejako zapisuje się w szeregu) ontologiczną podstawę horyzontu historycznego, w ramach którego powstał dany utwór.

W dyskusji nad problemem syntezy procesu historycznoliterackiego wzięli udział: D. Vojtěch, P. A. Bílek, P. Zajac, M. Červenka, J. Holý, L. Heczková i A. Haman. Pierwszy z dyskutantów podniósł problem adekwatności tych terminów względem pojęć używanych przez przywołanych filozofów i historyków literatury. Drugi z nich zwrócił uwagę na stabilność paradygmatu jako podstawę opisu procesu historycznoliterackiego. P. Zajac zaś rozważał, czy istnieje jeden horyzont: dzieła literackiego, epoki literackiej, prądu literackiego itp. Uważa bowiem, że zastosowanie jednego horyzontu niweluje możliwość wprowadzenia pojęcia dyskursu dzieła w obrębie danego prądu literackiego.

Myśli P. Zajaca podjął M. Červenka, który zwrócił uwagę na kryteria procesu historycznego, a także na indywidualizację i instytucjonalizację kanonu, a także na jego stabilność. Dopiero bowiem moment przeżycia dzieła literackiego może stanowić kryterium jego analizy. W tej sytuacji spontaniczna komunikacja z dziełem jest kluczowym kryterium jego oceny. W ten głos włączył się ponownie P. Zajac, który chcąc wesprzeć wypowiedź M. Červenki, opisał sposoby tworzenia kanonu literatury narodowej w kilku krajach europejskich, wskazując na brak ponadczasowych kryteriów. Również J. Holý uważa, że na zakwalifikowanie utworu do kanonu literatury narodowej odbywa się na podstawie sposobu jego interpretacji lub funkcji, jaką pełni w tym kanonie.

Kolejne trzy wypowiedzi były podporządkowane problemowi szeroko pojętej intertekstualności w literaturze. P. Zajac nie zgadza się, aby dzieło traktować zawsze w ramach jednej szkoły literackiej, co wyjaśniał M. Červenka faktem, że dzieło odczytujemy jako całość, a nie jako (inter)tekstualne fragmenty. Na problem determinacji, uwarunkowania czy motywacji włączenia tych lub innych elementów estetyczno-literackich do utworu zwrócił uwagę A. Haman, który uważa, że te trzy

czynniki odgrywają znaczącą rolę w procesie historycznoliterackim. Potwierdziła to L. Heczková, która heterogeniczność procesu rozwoju widzi także w przypadku rzeczywistości nieliterackiej.

Drugą sekcję poświęcono problemom związanym z podstawą określającą odmienną, swoistość w procesie literackim. Wprowadzający referat wygłosił Dalibor Turček, który zastanawiał się na tym, czy i na ile tekst powinien być podstawowym elementem prądu literackiego, z którego należałoby wyjść przy określaniu epoki literackiej.

W związku z tym koniecznością okazało się zdefiniowanie pojęć *literackość* i *funkcja estetyczna*. Następnie rozważano, co ma być podstawą opisu procesu historycznoliterackiego. V. Papoušek proponował, aby proces ten ująć w odniesieniu do horyzontu historycznego, w ramach którego funkcjonują różne teksty, pozostające ze sobą w powiązaniu. Jednak wcześniej trzeba uznać dany tekst za dzieło literackie: na jakich zasadach i kto to uczyni? Pojawił się więc problem roli naukowca w zakwalifikowaniu danego tekstu pisanego do grupy utworów literackich. P. Zajac i J. Vojvodík uważają, że jest to zadanie trudne i że nie można wypracować uniwersalnych kryteriów ani w ramach historii literatury, ani w ramach estetyki. Zwłaszcza pierwszy z nich mocno podkreślał fakt wariantowości w procesie historycznoliterackim, który jedynie wspomaga się kryteriami estetycznymi.

Trzecią sekcję poświęcono praktycznym aspektom literatury. Wprowadzający referat wygłosił Peter Zajac, który nakreślił w nim koncepcję procesu historycznoliterackiego w czasach romantyzmu. Jako materiał posłużyły mu dzieła literackie czeskich i słowackich autorów. W ten sposób próbował odpowiedzieć na pytanie, jakie czynniki wpływały na określenie epoki romantyzmu, uważając ją za pluralny konstrukt, w ramach którego pojawiają się poszczególne warianty stylowe, bardziej widoczne w innych literaturach narodowych (np. w słowackiej czy polskiej).

Problem praktycznego podejścia do określenia wyznaczników epoki literackiej był żywo dyskutowany. M. Červenka czy J. Holý podkreślili przede wszystkim rolę ironii w czeskim romantyzmie. P. Zajac widzi w tej epoce kilka prądów, które określają jej cechy, przede wszystkim są to: pierwiastek filozoficzny, kulturowy i czysto literacki, stanowiący dla historyka literatury najważniejsze kryterium opisu tej epoki. Z tym zgadzają się D. Vojtěch i D. Turček, dla których te pojęcia jako instrument opisu epoki odnoszą się do dzieła literackiego w sposób ograniczony, ale są podstawowe. Dotychczasowe wyznaczanie epoki opierało się w pierwszej kolejności na naukach przyrodniczych, nie filozoficznych, co determinowało także i terminologię używaną w odniesieniu do opisu procesu historycznoliterackiego. Również P. A. Bílek i M. Červenka są zgodni, że podstawą opisu literatury powinny być kryteria filozoficzno-filologiczne. Jako przykład wskazali na stosunek między romantyzmem a epoką biedermeierowską.

Na zakończenie tej sekcji J. Pácalová zapoznała wszystkich zebranych z najnowszymi badaniami nad romantyzmem w Słowacji.

Anna Zura, Wrocław